

ЕКОЛОГО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідальність в екологічному праві є важливим складовим елементом правового забезпечення раціонального природокористування, відновлення екологічних об'єктів і охорони довкілля, захисту екологічних прав людини.

Низка нормативно-правових актів використовують поняття відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Незважаючи на дискусії щодо сутності даного поняття серед науковців, вона так і залишається нез'ясованою, потребує визначення на теоретичному рівні та законодавчого закріплення. Зазначені проблеми і стали підставою вибору даної теми. Метою цієї публікації є дослідження юридичної природи та ознак еколого-правової відповідальності як особливого виду юридичної відповідальності та спроба сформулювати пропозицію закріпити це поняття на законодавчому рівні.

З'ясування об'єму і змісту юридичної відповідальності в галузі екологічного права є актуальним для всебічного дослідження юридичної природи відносин відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічного законодавства та екологічних прав громадян, зокрема, як найефективнішого способу їх захисту [8, с. 81].

Розвиток законодавства в цій галузі йшов насамперед шляхом визначення кола протиправних дій, які посягають на порядок користування природними ресурсами, та суб'єктів правопорушень, встановлення відповідальності за їх здійснення, уточнення обов'язків органів та посадових осіб щодо застосування заходів юридичної відповідальності та порядку розгляду справ про окремі правопорушення.

Ще з початку 90-х років науковці обирали об'єктом дослідження екологічну відповідальність і висловлювали свої думки щодо її сутності. В.В. Петров виділяв екологічно-правову відповідальність як один із видів юридичної відповідальності і визначав її як комплексний міжгалузевий інститут права, який передбачає дві групи норм і відповідних їм правовідносин: а) ті, що виникають з приводу порушення норм природоохоронного законодавства (природоохоронні відносини); б) ті, що тривають у зв'язку із застосуванням санкцій (кримінальної, адміністративної цивільної відповідальності) за скоєні правопорушення [6, с. 215]. В.М. Яковлев підкреслює, що юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства виражається у застосуванні юрисдикційними органами примусових норм майнового та особистого характеру до підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян, які порушують екологічне та інше законодавство. Вихідними пунктами у механізмі юридичної екологічної відповідальності є правопорушення екологічних вимог, закріплених у нормах права [10, с. 97-98]. Проте деякі автори вважають, що екологічної відповідальності як особливого виду юридичної відповідальності не існує, бо сучасне екологічне законодавство не є окремою галуззю законодавства. А оскільки за галузями права, які передбачають відповідальність за екологічні правопорушення, останні поділяються на адміністративні, дисциплінарні, кримінальні і цивільно-правові, то виділяти інші види правопорушень недоцільно, бо в кінцевому результаті вони зводяться до названих чотирьох [9, с. 413]. Д.М. Лук'янець зазначає можливість виділення екологічної відповідальності в межах традиційних видів юридичної відповідальності, як підвиду, за підставою класифікації їх об'єкта [5, с. 10]. М. Краснова пропонувала проект закону про відповідальність та компенсацію екологічної шкоди, який містив би більшість прогресивних європейсько-правових положень у цій сфері [4, с. 150].

Щоб з'ясувати юридичну природу еколого-правової відповідальності, вважаю доцільним розглянути її крізь призму загальнотеоретичних підходів до визначення поняття та ознак юридичної відповідальності.

Так, еколого-правова відповідальність:

- 1) складається з двох аспектів: норм матеріального і норм процесуального права;
- 2) є одним із видів соціальної відповідальності. Як категорія етики і права, відображає морально-правове ставлення людини до суспільства і характеризується виконанням морального обов'язку і правових норм як результату здатності свідомо здійснювати вибір соціально значущих видів поведінки, досягати визначеного результату;
- 3) має негативний (ретроспективний) характер, тобто настає за скоєння екологічного правопорушення, реалізується шляхом застосування до винних осіб заходів державно-правового примусу, або ж шляхом добровільного виконання нового обов'язку замість невиконаного, що забезпечується державним примусом [8, с. 84]. Чим вище рівень позитивної відповідальності (моральної, соціальної, економічної), тим рідше виникає необхідність застосовувати негативну відповідальність [3, с. 13];
- 4) встановлюється правовими актами, які видаються органами державної влади і посадовими особами;
- 5) однією з підстав її виділення як виду юридичної відповідальності має екологічне правопорушення (на законодавчому рівні також не закріплене, проте, ст. 68 ЗУ "Про охорону навколишнього природного середовища" розрізняє екологічне правопорушення і екологічний злочин) [7];
- 6) є однією з форм державного примусу, а тому застосовується, або державними органами, або органами місцевого самоврядування [1, с. 13];
- 7) поєднує у собі компенсаційні, спрямовані на відшкодування шкоди, і репресивні, ті що реалізуються при застосуванні покарання, засоби впливу;
- 8) в основі своєї класифікації має характер конкретної санкції, що застосовується за вчинене правопорушення, відповідно підрозділяється на кримінальну, адміністративну, дисциплінарну, цивільно-правову відповідальність [2, с. 181].

На основі викладеного вище, пропоную визначення еколого-правової відповідальності та закріплення його на законодавчому рівні.

Еколого-правова відповідальність – це регламентована нормами права реакція з боку уповноважених суб'єктів на діяння фізичних або юридичних осіб (колективних суб'єктів), що може полягати у недотриманні встановлених законом екологічних обов'язків, порушенні цивільно-правових зобов'язань (в тому числі прав власників природних ресурсів і природокористувачів), завданні шкоди або збитків навколишньому природному середовищу, виражена у застосуванні до осіб, що вчинили такі діяння, засобів впливу, які тягнуть за собою позбавлення особистого, майнового, організаційного характеру.

Література

1. Духно Н. А. Понятие и виды юридической ответственности / Н. А. Духно, В. И. Ивакин // Государство и право. – 2000. – № 6. – С. 12-17.
2. Екологічне право України в запитаннях та відповідях : навч. посібн. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова. – Х. : Одиссей, 2008. – 480 с.
3. Завгородня В. М. Майнова відповідальність за порушення лісового законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Завгородня Владислава Миколаївна. – Київ, 2003. – 197 с.
4. Краснова М. Екологічна відповідальність за шкоду, заподіяну навколишньому природному середовищу, у контексті адаптації до законодавства ЄС / М. Краснова // Право України. – 2007. – № 3. – С. 146-150.
5. Лук'янець Д. М. Типологія юридичної відповідальності / Д. М. Лук'янець // Юридична Україна. – 2004. – № 3. – С. 4-10.
6. Петров, В. В. Екологія и право / В. В. Петров. – М. : Юрид. лит., 1981. – 224 с.
7. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XI // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 41. – С. 546.
8. Решетник, Л. Правові проблеми юридичної відповідальності в галузі екології / Л. Решетник // Право України. – 2003. – № 8. – С. 81-84.
9. Экологическое право России : учебник / Под ред. В. Д. Ермакова и А. Я. Сухарева. – М., 1997. – 450 с.
10. Яковлев, В. Н. Экологическое право / В. Н. Яковлев ; отв. ред. П.С. Никитюк. – Кишинев, 1988. – 263 с.

Колесник, О.В. Еколого-правова відповідальність як особливий вид юридичної відповідальності [Текст] / О.В. Колесников; наук. кер. В.М. Завгородня // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: зб. тез доп. III Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (12–13 грудня 2008 року). – Суми: УАБС НБУ, 2008. – С. 19–22.